

Néha boldognak kellett volna lennem

Beszélgetés Krúdy Gyulával

Az ezerkilencszáz évesek egyik kisszomorú vasárnapján így szólt hozzászóló: Szerkesztő: lenne-é kedve elbeszélgetni a százéves Mesterrel, minékután mindenki az álomfejtéssel foglalkozik, de csak ő tudja igazán, hogy miért álmodnak diófabútoros szobáikban álomtalan lelkiismeretről, életunt férjarcokról, melyeket megmenteni szent kötelességük — kérdem én, lenne-é kedve megkeresni az asszonyok s asszonyi álmok nagy ismerőjét, valamely kiskocsmában, ahol meglehet, éppen verkliszóra táncoltatja a konyhai személyzetet, vagy a turf eseményeit tárgyalja épp egy arra érdemes zokéval vagy bukmékerrel, már akik ilyenkor az illető kocsmába járnak? Lenne-é kedve megkérdezni a Mestertől, hogy mely dolgokat tart fontosaknak, s hisz-e még a lélek halhatatlanságában, az örök szerelemben, no meg abban, hogy az élet álom, s a város egy puha, lábpalackos-ánnás ágy, mely arra hivatott, hogy hajdanvolt dolgok megidézésére ösztökélje a nyelvi-lelkiismeret birtokosait.

Igy hát szabadjegyem lévén az összes őszi postakocsikra, elindultam a Nyírségben és Szepességen át, ahol karcsú várronok támasztják a Magas-Tátrát agyonnyomni akaró eget. Orsolya napja éjszakáján értem a városba, ahol az Aranykéz utcán végigbaktatva, előbb a Választófejedelemben, majd az Arany Golyóban kerestem a Mestert, gondoltam, felismerem még akkor is, ha oly fehér a haja, mint a templomatyáké, gondoltam, felismerem, ha nem egyébről, majd arról, hogy egy asztalnál behunyott szemmel ül valaki, s nem tudni, honnan, de mély, recsegős hangon mesél neki a mámor, valamely szomorú, visszavágó, balladás hangon, arról, hogy „jó lett volna akkor tartózkodni a földön, midőn nem volt háború, midőn legfeljebb gutaütés, véglgyengülés, lovagi párba vagy szerelmi bűbánát végezték az élettől... De jó lett volna akkoriban élni, amikor valódi krinolinban repült a dáma, a szerelmesek nyugodtan bíztak az időben, s évekig epekedtek az első csókért, senki sem szitt, csak a lóvasút...“ Akkor megülök az asztal mellett, bocsánatot kérve a váratlan zavarásért, bemutatkozok, mint a csiki és háromszéki szőlősök ura.

— Hallottam borairól, a híres csiksomlyói bakatorról, meg a sugási rizlingekről, mind igen-igen hírhedettek voltak, már boldogult úrfikoromban is rajongtam zamataikért.

— Néhány kérdés erejéig zavarnám, megbízatom arra kötelez, hogy önt akár a föld alól is elérkerísem, s mások okulása végett elbeszélgessek pályája fontosabb állomásairól.

— Ó, igen. Pályám és állomásai... Azt kérdezted tőlem, hogy miért nem öregedtem meg együtt azokkal, akik körülöttem elhervadtak, letértek, elmúltak? Talán mértékletes voltam? — nem voltam mértékletes, mert ennek nem éreztem sohasem szükségét. Kehelyből, női szájból ittam, ha volt mit inni. Kisebb tréfáktól sem ijedtem meg. Szerettem barátokat, de gondoskodtam ellenségekről is, hogy az élet változatos legyen. Nem mondom, többet unatkoztam, mint mulattam. Az élet mindig gondoskodott arról, hogy valami tenni-valóm legyen. Eddigi pályafutásom alatt kiadóim közvetlenül vagy közvetve mindig tudósítottak a maguk vagy közönségük guszdosásáról, szereték, ha a nők álarcban jártak és a férfiak frakkban, óhajtották, hogy bizonyos mértékben részeltsem a városi és a falusi közönséget, csupa becsületes megtalálót kussassak fel regényhősnek és középkori lakat nélkül pompázó regényhősnőket, akikért nemcsak az író, de az olvasó is tűzbe tehesse a kezét. Lehetséges, hogy ez volna az irodalom célja?... Aki finoman, szépen, nemesen akar élni: még jobb időkben is a könyvek apró betűi mögött kereste az elérhetlent, napjainkban pedig úgy tűnik fel néha, mintha már csak a régi évszámokkal ellátott könyvek belsejében lenné fel az ember mindazt, amit az élettől, az életmódtól igényel.

Ha valaki kóstolgatni akarja az életet, amelyhez jusca és módja volt még az apjának vagy a nagyapjának, amely élet itt többé föl nem lelhető, kénytelen könyvek kis betűi mögé elmenekülni, ha a könyv borítékján az évszám is megegyezik ama felejtő bortermések dátumával. Igaz, hogy a legnagyobb luxus manapság kimaradni a mindennapi élet kengyelfutásából, mert könnyen pórul járhat az ember, de bármely sokba is kerülne egy könyv mellett töltött csendes délután, orvosság az, amely lelkünket, testünket ápolja... Istenem,

ezt még 1922-ben írtam, akkor, amikor még Pestről akartam írni... Pestről, mert a vidék néha oly lehetetlennek tűnt. Vidék? Sivár, mint egy vasúti teherkocsi. Mintha abból a célból lenne építve, hogy a betévedő vendég ügyességét próbára tegye, hogyan tud észrevétlenül megszökni hajnalban vagy este, a ragyás, haramiaképu bérszolga, a kimustrált, gyermekgyilkosságoknál segédkező és cselédlányokkal kereskedő „szobaasszony“ és orvgyilkos arculatú szállodakapus elől anélkül, hogy boravallót adna. Örökös, alattomos harc folyik itt a vendég és a kiszolgáló személyzet között. Mindig hideg van, az ágy oly tisztátalan, mintha az elmúlt éjjel fojtottak volna meg benne egy fürdetlen kupecet. Régi újságpapírosok vannak a szekrényekben, és az ablakból egy szomorú utcát látni, ahol sohasem nevetnek a gyermekek, és nem lehet megérteni, hogy mely célból élnek a felnőttek.

— Nem túloz, Mester? Hisz pontosan ön emelte rangra a vidéki életet. A Poprád haragos pletykálkodását századok óta hallgató városkát, a Nyír tölgyes ligeteiben zéneltető urakat...

— Való igaz. Én írtam őket, akkor, amikor azt hittem, hogy a polisz megmenti az emberek lelkeit. Kis Athéneket álmodtam, ahol demokráciát tanulnak az emberek, s ahol nem a napóleoni jog miatt tisztességesek az emberek, de önmaguk becsülése végett, hisz csak a törvények miatt becsületesnek maradni ordinaré passzió, mint az állatkínzás. Való igaz, hogy kisvárosokról írtam, való igaz, hogy nosztalgikus volt néha a hangom. A magányban, melyet az íráshoz választottam, talán szebbnek találtam őket, érdekesebbnek, mint most, ezen az órán. Azok a városok már nincsenek, a táj fölöttük más, azok a régi elcsendesültek, s emléküik között szomorúan jár a homály. Nincs annak szíve, aki alkonyattal el nem szomorodik. Csak-hogy most éj van, s az éj az álmok ideje, nem az ijesztő magunkratalálása, mert boldognak kell lennie annak, aki ebben a sötétben még ijesztegetni akar. Idáig álarcoskodás, színészkedés kedvéért rajongtam a múlt századbeli érzelmes életéért, manírokért, szerelmekért, bohóságokért, kék frakkért és krinolinokért. Magamban mindig tudtam, hogy a régi vízvárosi temetőben fekvő öngyilkos szerelmesek egy elhibázott korszak szentimentális és képzelgő hatása alatt végezték ki magukat. Komédiás kedvem okozta, hogy azt prédikáltam: legjobb megszökni otthonukból a fiatal nőknek az éneklő lovgaggal, és padlásszobában tengetni életüket a szerelem mindenhatóságából... utánoztam a múlt századi érzelmes férfiakat azoknak szíve nélkül. Árnyképek akartam lenni, mert akkoriban sokat foglalkoztam az árnyékvilággal. Vajon hová lesznek e szeszélyes árnyképek, amelyek olykor-olykor a felszélben futkosó felhők figuráit, máskor a szenvedélyes emberi érzelmek füstjeit jelképezték? Egykor azt tanultam, hogy semmi sem vész el a természetben. Lám az árnyék: ember vagy játszó tűzláng árnyéka rövidesen nyomtalanul eltűnik... Talán van valahol egy ország, ahol az árnyékok tovább élnek. Az emberek napsütéses életből való árnyai tovaillellanak a nyár aranygyepén, vándorbotot vesznek kezükbe, amint az ember elhagyja őket, és elbandukolnak folytatni tovább a maguk életét. A messi tartományba szöknek el a hold árnyai, a torony árnyéka a falu hosszú utcájáról és a fák szendergő árnyképei. Itt a hónap csak különös árnya hulldogál, és a tűzlángnak szeszélye melegít; nyulacsákak futnak a mezőn, amelyek akkor születtek, mikor egy apa a gyermekeinek a fehér falra a kézüjjából árnyékképet csinált; csak a halál kerüli a tartományt, mert neki nincs árnyéka a házak oldalán, amint az utcán tovakullog. Bizonyosan az árnyékországban éldegélnékők, akik előttünk éltek, s akiknek izes-zamatos nyelvből csak egy árnyéknyi torzó maradt, melyet ha hús lenne, már nem lehetne egyetlen adagként eladni, csak amolyan délelőtti sörözéses pörköltként, amelyet nagy illatú, zaftos ebéd követ. Ez a nyelv olyan, mint a sarkvidéki hó, fekszik a földön, hol nem érinti lábnyom, s egy eljövendő havazás befedi, de a távol álló csak annyit lát, hogy fehér volt és fehér maradt a táj.

És félek...

Ne félj! — mondom magamnak. A végzet van veled. A te pártodon van.

(Folytatása a 6. oldalon)

VÁRI ATTILA

Mi történhetik veled? A halál? Hisz ismered, láttad, barátod, rokonod. A haláltól ne féj! Ne féj...

Ha én leírnám, hogy mit éltem és éreztem és körülöttem mit éreztek, talán egy toronyba zárnanak... Ezért nem ér semmit az egész irodalmam. Szerencsére ugyanis csak a betegek, lábtorítottak olvassák az írók munkáját.

Ők voltak az írók, a régiek. Manapság semmit nem tudunk. Ők tudtak írni, mert hiszen akkor a nyomtató műhelyek lassabban dolgoztak —, írták: életüket, érzelmüket, örömeiket, szenvedésüket. Mondom ezt most százévesen. Éltem. Szenvedtem. Sírtam... Néha boldognak kellett volna lennem... — (Magamban az óramutatót figyeltem. Miért örüljek? Úgyis estve lesz nemsokára.) — Gyakran azt hiszem, hogy már senkit és semmit nem szeretek, már... nyugodt főlényvel nézek vissza elmúlt esztendőkre, ősz hajakra, kinszenvedésekre, írásokra... Mennyit szerettem volna írni, ami igaz! — Semmit sem írtam, csak színhazugságokat. Fanyar elégedetlenséggel nézek könyvtárnymi könyveimre... sokan vannak. Egyiket-másikat vasárnapiasan megmosdatták, a cipője sem lyukas, és talán elbolondít valahol egy ártatlan szívet magános délután... Az igazi, az egyetlen, a legkedvesebb könyvem azonban nem jelent meg nyomtató műhelyben. Amit magamban gondoltam, amit egyedülvalóságomban láttam, amit gőgös elvonultságomban kinevettem vagy sajnáltam. Ez emberek hiányoznak a könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek, ugyanezért leírni nem merem őket. Nőket, férfiakat, gyermekeket: én tudom, miről álmodnak, miről gondolkoznak, mit cselekednek saját akaratukból, és mit a végzet szándékából, mint a kocsis, amely lejtős úton elindul és beleszalad a cukrászda kirakatablakába. Ezért gondolom, hogy ők, a régiek voltak az igazi írók, akik az én koromban már régen falura vonultak, korán keltek, alkonyattal nagy sétát tettek a kutyájuk kíséretében, este a tűz előtt elborongtak. Ők, a régi írók írtak igazságokat, szépségeket, jóságokat, meséket...

— *Úgy érzem, Mester, hogy ön el-lentmond saját magának. Hiszen, ha ennyire ismeri az életet, kötelessége lett volna...*

— Szavát ne feledje, öcsém, nekem senkivel szemben sem volt kötelességem, csupán a nyelvvel szemben, s azt maradéktalanul tiszteltetben is tartottam. Az élet, vagy, ha így jobban tesszük: az Élet; aki alaposan megpróbálta, keveset beszél róla, mint legnagyobb vétkéit sohasem vallja be az ember. A megaláztatás és a keserűség tanyáján naponként tömpöl el a lélek a világ és eseményei iránt. Ne szőljön közbe, öcsém, rossz helyen jár bizonyára. Az, akit ön keres, egy regényhős, akivel sokszor tévesztettem össze magamat. Ne válaszoljon, nézzon körül, esetleg igyon helyettem egy pohár órajnait, mert engem már ötven éve eltöltött az orvos mindentől, amiért élni érdemes.

Bólintottam, szomorú voltam, mély-séges csend volt a vendéglő kékszalonyjában, mintha nagyon messzire jutottam volna az élettől, mintha valamely mesházban lennék, és semmi sem igaz, ami körülöttem történik, Krúdy csupán egy furcsa figura a bábszínházból, és mindjárt táncra perdül a falon a fekete papirosból kivágott balerina. Ópiumos cigarettafüst szaga volt a szobában, egy rokokó lábu, aranyozott asztalkán pá-sziánszékelyek feküdt, a csillárról régi lóversenyjegyek és bálú táncrendek csüngtek. Fekete álarcos nő üvegszeme fénylett a hamutartó figuráján, és két kép volt a falon. Piros kabátos, hajporozott, rokokó gavallérok és nyúlánk dámák mulattak egy régi szalomban, és rövidnadrágos fekete szolga kávét hozott. Majd egy sapkás öregember arcképe következett, amilyenek a vén falusi kocsmárosok szoktak lenni. Egyre közeledett a kép, majd megszólalt az öreg:

— *Kit tisztelhetek az úrban?*

— *Riporter vagyok, Krúdy Gyulát várom, aki úgy mondják, ide szokott betérni.*

— *Így igaz. Bejárt, valami ötven éve múlt, Gyümölcsoltó Boldogasszonykor itt járt, de aztán, hogy kimondták fö-lötte a csődöt, már nem jött erre felé soha.*

— *A szöveget eredeti Krúdy-mondatokból válogattam. Csak ott léptem közbe, ahol a szöveg ötvözése megkívánta. — V. A.*